

žádny násilný přesun obyvatelstva ve střední Evropě i na Balkáně po druhé světové válce nevyřešil problém národnostních menšin.

Úctyhodné množství dokladů, které pro tento svůj názor snesl, zhodnocuje poslední desátá kapitola věnovaná politice ochrany menšin. Pro středoevropana je Michelova práce nesporně velice zajímavá. Přináší mu řadu podnětů i obsáhlou bibliografii pro studium

problému nacionalismu v 19. a 20. století ve střední Evropě. Není však zcela jisté, že laický západní čtenář v záplavě témat, o nichž bylo nezbytné pojednat, pochopí, co vlastně ten středoevropský nacionalismus je. K tomu by bylo potřeba rozsáhlé typologické srovnání s vývojem politického nacionalismu třeba právě ve Francii.

Pavla Horská

Oldřich Matoušek: Ústavní péče

Praha, SLON 1995, 138 s.

Ján Gabura, Jana Pružinská: Poradenský proces

Praha, SLON 1995, 148 s.

Sociologické nakladatelství (SLON) plánuje ve spolupráci a za podpory holandského vládního fondu publikovat serii učebnicových textů, slovy devět, zaměřených na problematiku sociální práce. Některé už vyšly, jiné jsou v tisku. Zde podávám recenzní zprávu o těchto dvou.

Mám pocit, že jakmile budou učebnice vydány všechny, zasloužily by si společnou, souhrnnou recenzi.

Soudím, že kdyby již jen kvůli knihám zde uvedeným, by Sociologické nakladatelství za práci posledních let zasloužilo podrobnější zhodnocení. Mělo by být totiž náležitě oceněno za úctyhodné publikační aktivity v našich oborech.

Recenze knihy O. Matouška patří k několika málo činům, které jsem v poslední době vykonal s radostí a potěšením z něčeho smysluplného a inspirujícího.

Je to práce, která má 138 stran a je rozdělena do 22 kapitol. Jako každá učebnice začíná řádně vymezením pojmů a definicemi.

Následuje historický exkurs vývoje ústavů a pobytových zařízení, jehož stopy (zejména křesťanství, osvětenství a industriální společnosti) historie zanechala na hmotě, prostoru i v jazyce těchto institucí.

Podobné, tentokrát ideové stopy, nachází Matoušek bystře i v kapitole nazvané *Dědictví reálného socialismu*. Fakt je, že to nebyl jen socialismus sám, ale jeho silné obecné retardační momenty, které uchovávaly, jako v mnoha jiných oblastech společnosti a jejího

myšlenkového zázemí, zejména prvky postindustriální éry. Za nejinspirativnější kapitolku považuji právě tuto pro formulaci baconovských Idolů.

Uvádí Idoly centrálního řízení a závazné metodiky, defektu osobnosti, přestavby osobnosti, dysfunkční rodiny, kolektivu jako terapeutického činitele, profesionality dosahované formálním školením, Idol vhodných podmínek. Povšimněte si toho, že jsou to všechno v socialistické ideové terminologii Idoly s mnohem obecnější platností.

Dokonce některé vztahuje ještě dále, ke zdroji osvětského myšlenkového dědictví, které bylo zdrojem Idolu jednoznačné diagnózy, jedině správného postupu, jedině správného zařazení a úplné nápravy. Idolů to zvláště oblíbených v marxistických společenských a behaviorálních vědách. Zajímavé je, že Matouškovy Idoly jsou natolik zobecňující i výstižné, že je možné je v jistém smyslu vztáhnout i na některé současné principy formulované v práci o poradenství.

Za relativně nejslabší, protože nejnepracovanější, s lítostí považuji kapitolu nazvanou *Ústavní péče v dnešním politickém kontextu*. Charakteristika postojů používající označení „strany socialistické“, „zastánci liberální orientace“, „strany, stavějící na křesťanském názoru“, je v jistém smyslu zjednodušující (jak jinak) a podle mého soudu je ani tak nezastávají strany v oficiálních programech, ale najdeme je pevně zařikované ve veřejném povědomí, a to v mozaice, postihující celé politické spektrum.

Možná více prostoru, alespoň podle mého názoru, by si zasloužil jev, hnutí, které Matoušek terminologicky označuje jako svépomocné skupiny. Domnívám se, že český překlad anglického originálu *self care* poněkud nepřesně

reprodukuje jeho obecný, nejen psychologický, význam zaměřenosti na sebe sama a zeslabuje z toho vyplývající spoluodpovědnost, která je v používání tohoto termínu výrazně obsažena.

Američané užívali někdy v obecném jazyce tohoto slova i ironicky (helpí – selfí), ale v odborném jazyce nebyla ani tak zdůrazněna orientace na osobu, ale *účast, spoluúčast*, spojená se spoluodpovědností a s *nezávislostí* na skupině, zejména na státu, ve smyslu soběstačnosti.

Pokud jsem se já sám těmito, zdůrazňuji obecnějšími pozůstatky v našem odborném vidění individua a jeho aktivit zabýval, měl jsem sklon přisuzovat je silným vlivům postindustriální společnosti v socialistické ideologii. Potom mě proto vždy silně oslovovala výzva, na kterou na s. 60 reaguje i Matoušek, která varuje před logickou i do budoucna přetrvávající hrozbou animozního postoje odporu profesionálů proti svépomocným, tedy „laickým“, méně hodnotným, škodícím, riskantním řešením.

V kapitole *Ústavy z hlediska klientovy životní dráhy* (s. 62) je Matoušek, podle mého soudu, v jistém smyslu ještě dosti shovívavý k negativním efektům ústavů zejména zdravotnických a represivních. To je pochopitelně spíše věc postoje než odborné diskuse.

Podobně soudím o kapitole *Ústav jako teritorium* (s. 76). Kladné i negativní efekty, zvláště terapeuticky využitelné, dodnes málokdo vnímá, s výjimkou specializovaných odborníků, málokdo je analyzuje a pracuje s nimi. To, jak se s teritoriem ústavu pracuje, jak je koncipováno, by mělo mít pro vnějšího pozorovatele diagnostický význam vzhledem k vedení ústavu a poměrech v něm.

Shrnu-li na několik málo vět odkázanou charakteristiku knihy O. Matouška, mohu jen říci, že jsem ji četl s chutí, poskytl mi solidní systematické informace o problémech ústavnictví, vzbudila reminiscence na mé vlastní zkušenosti a zkoumání, podnítila mě většinou k souhlasu, občas i k nesouhlasu s autorem, iniciovala k přemýšlení. Co více si jako čtenář mohu přát a co více mohu autorovi závidět. Mé doporučení zní, ta kniha stojí za přečtení!

Knih *Poradenský proces* má poněkud jiný charakter. Je to práce spíše konkrétnější, psychologicky orientovaná, jako instruktivní

příručka pro toho, kdo si vybral přetěžký úděl někomu radit.

V úvodu obecné části práce vymezuje Ján Gabura přesněji odborný význam termínu poradenství se snahou odlišit ho od významu, ve kterém je často užíván v běžném jazyce a který nám všem nahání husí kůži. Pochopitelně nejde o nalezení vhodného zdroje úplných informací a ochotného poskytovatele, ale o úkol nalezení vhodného způsobu, jak motivovat a přimět klienta, aby se se *podílel* na analýze problému, jak ho „vychovávat“ a vzdělávat v řešení takových úkolů, jak mu pomoci nalézat přiměřenější a jemu adekvátnější způsoby fungování v jeho sociálním prostředí. Jeden z důležitých úkolů poradce, je, mimo jiné, redukovat emocionální napětí v kritických situacích rozhodování. Proti obecnému očekávání to není hledání a nalézání nějakého absolutně platného konečného řešení, ale hledání vhodné formy spoluúčasti a zcela jistě také spoluodpovědnosti při definování, analýze a řešení kritických úkolů. Tak jako ve všech oblastech jednání ustupuje analýza od nabídky univerzálních „objektivních“ řešení a pravd k nabídce odpovědné spoluúčasti v řešení.

Vzápětí ovšem, k mé lítosti, následující kusé poznámky o poradenských systémech v resortech ministerstva práce a sociálních věcí, v oblasti školství a zdravotnictví, vzbuzují mé obavy z tradičně konzervativního přístupu. Vim, že úlohou autorů nebyla hlavně kritika dosavadních systémů, ale instrukce o tom, jak by to mohlo a mělo vypadat, ale přece jen, alespoň částečná hodnotící zmínka mi na tomto místě chybí.

Potom následují učebnicově systémové charakteristiky, které by vyžadovaly větší diferenciaci prioritní. To znamená, že důležitější než výčet specializovaných zdravotnických poraden (a to ještě dělených konzervativně podle tradičních medicínských diagnóz) nebo dělení přístupů na dynamický, behaviorální, experienciální a eklektický, je z hlediska výkladu i úspěšnosti poradenských aktivit kapitola první, *Kontakt s klientem*, poněkud zakrnělá.

Poměrně rozsáhlou kapitolu knihy tvoří *Komunikace v poradenském procesu*. Jsou v ní zahrnuty způsoby verbální i neverbální komunikace. Poměrně podrobnou a prakticky užiteč-